
Frigjøring gjennom vitenskap – Karl Evang som seksualopplyser

MEDISINSK HISTORIE

KARI H. NORDBERG

kari.nordberg@usn.no

Institutt for kultur, religion og samfunnsfag

Universitetet i Sørøst-Norge

Kari H. Nordberg er ph.d. i historie og førsteamanuensis.

Doktorgradsavhandlingen hennes omhandler seksualundervisning i den norske skolen.

BAKGRUNN

Karl Evangs (1902–81) innsats for seksualopplysning i Norge er godt dokumentert, og da særlig hans arbeid i mellomkrigstiden, som initiativtaker og medredaktør for Populært Tidsskrift for Seksuell Oplysning (1932–35). Artikkelen tar utgangspunkt i Evangs arbeid i 1930-årene, men vektlegger hans rolle for å fremme seksualopplysning i skolen etter krigen.

MATERIALE OG METODE

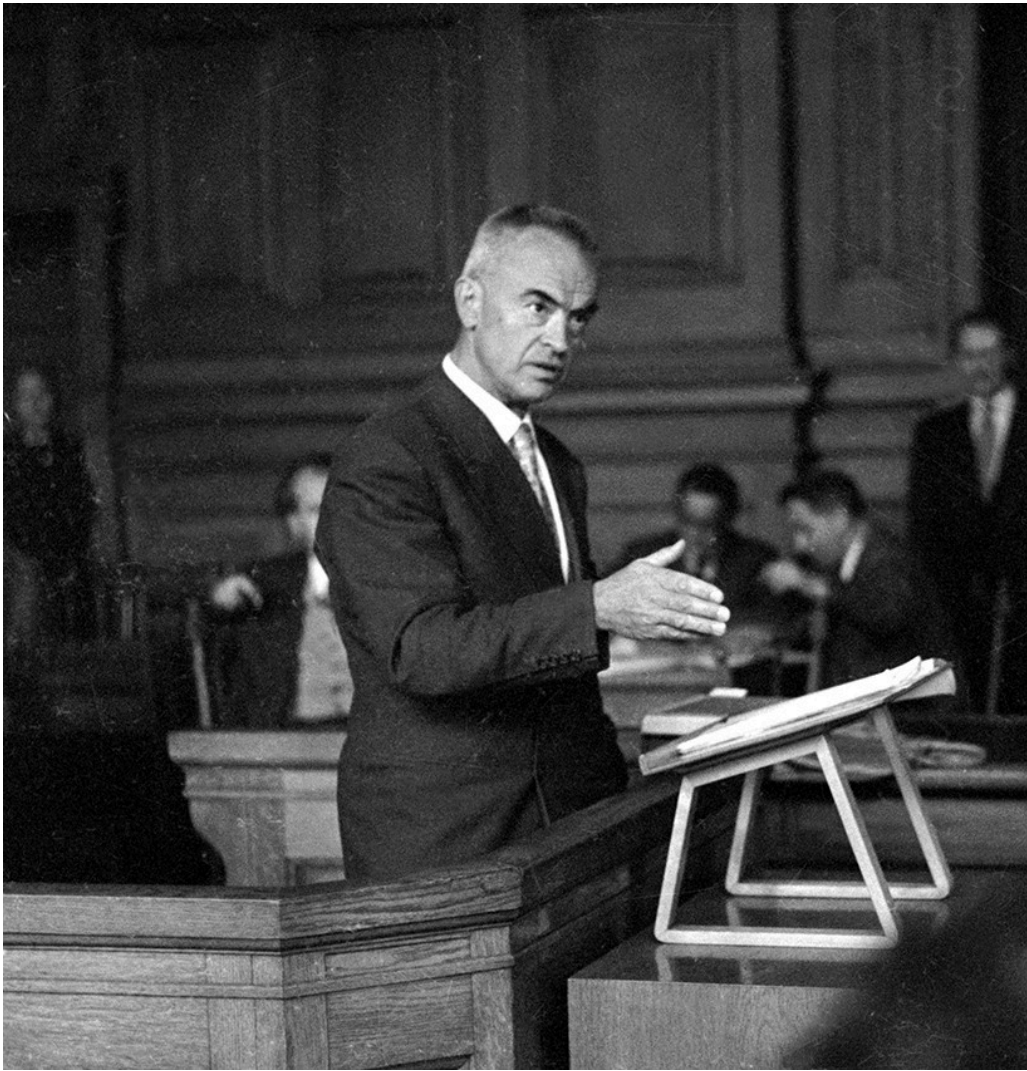
Artikkelens viktigste kilder er Evangs populærvitenskapelige tekster om seksualopplysning og arkivmateriale som viser Evangs rolle i skolepolitikken. I tillegg er det gjort søk i avisdatabaser og tidsskrift. Teksten bygger på artikkelforfatterens forskning om Populært Tidsskrift for Seksuell Oplysning og om seksualundervisning i norsk skole.

RESULTATER OG FORTOLKNING

Karl Evangs faglige og ideologiske innsats for å fremme seksualopplysning i Norge i mellomkrigstiden er godt dokumentert, men også som helsedirektør etter krigen var han engasjert i saken. Evang betraktet skoleundervisning som et særdeles viktig verktøy for helsefremmende kunnskap om seksualitet i befolkningen og bidro til å sette seksualundervisning i skolen på dagsordenen

etter krigen. Gjennom sine faglige og politiske nettverk var han kanskje den viktigste aktøren for å fremme seksualopplysning i Norge både i tiårene før og etter krigen.

Hvordan skal man opplyse om seksualitet? I dag diskuterer leger, aktivister, politikere og psykologer hvordan vi skal forstå kjønn og kjønnsidentitet – og hvordan opplæring i seksualitet og kjønn skal foregå i skole, barnehage og helsetjeneste. Oppropet *Ja til tokjønnsmodellen – nei til radikal kjønnsideologi* hadde i 2019 samlet over 19 000 underskrifter og var den nest mest signerte aksjonen på opprop.net. Oppropet kritiserte «Rosa kompetanse», et undervisningsopplegg som skal fremme bevisstgjøring om kjønns- og seksualitetsmangfold og inkludering av ulike familier og mennesker som bryter med tradisjonelle kjønnsnormer. Opplegget, som brukes i skole og barnehage, er organisert og utviklet av FRI – Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold og finansieres blant annet av Helsedirektoratet og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (1). Debatt om seksualopplysning, særlig seksualopplysning som inngår i skolen, altså i en form for statlig regi rettet mot barn og unge, er ikke et nytt fenomen, og seksualopplysningsmateriale kan være en viktig kilde for å studere hva som har blitt betraktet som «normal» eller «naturlig» seksualitet. Et eksempel på det er hvordan legen Karl Evang argumenterte for en medisinsk og vitenskapelig fundert moderne seksualundervisning i skolen.

Figur 1 I rettssaken om Agnar Mykles bok *Sangen om den røde rubin* i 1957 forsvarte Karl Evang bokas innhold. Boka hadde blitt beslaglagt av riksadvokaten på grunn av sitt pornografiske innhold. Foto: NTB

Karl Evang (1902–81) var helsedirektør fra 1938 til 1972. Hans rolle i utformingen av norsk helsevesen i den sosialdemokratiske tidsalderen er analysert særlig i Trond Nordbys og Rune Slagstads arbeid, som viser «systemet Evangs» betydning i norsk velferdsstatshistorie (2, 3). Seks år før Evang ble utnevnt til medisinaldirektør (senere helsedirektør) etablerte han *Populært Tidsskrift for Seksuell Oplysning* (1932–35) sammen med andre unge og politisk radikale leger. Otto Galtung Hansen og Carl Viggo Lange var medredaktører og Gerda Evang var redaksjonssekretær i tidsskriftets første redaksjon. En viktig bakgrunn for tidsskriftet var at Evang i 1930 besvarte medisinske spørsmål i en spørrespalte i *Arbeidermagasinet*. En ung gutt som bekymret seg for egen onani ble her beroliget av Evang med at dette ikke var en sykdom, men nesten en «naturlig uvane» som ble utført av nesten alle menn i perioder. Den likeframme forklaringen førte ifølge Evang til «en voksende mengde brevier, eller man kunde kanskje heller kalle det nødscrik» (4, s. 200). Det var tydelig et stort behov for medisinsk kunnskap om seksualitet blant arbeidere.

Populært Tidsskrift for Seksuell Oplysning var et populærvitenskapelig og politisk tidsskrift. I artikkelen «Seksualhygiene i borgerlig og socialistisk belysning» bemerket Evang hvordan den borgerlig-kristelige seksualmoral

krevde «kjønnslig avholdenhet før ekteskapet, livslang monogamt ekteskap, og uhindret antall svangerskap i ekteskapet» (4). Kapitalismen, kirken og gammel overtro var fiendene i de radikale legenes kamp for seksualopplysning. I forlengelsen av den overordnede ideologiske kampen var flere artikler innspill i politiske spørsmål. I artiklene om homoseksualitet og fosterfordrivelse ble det argumentert mot lovverkets kriminalisering av dette. Samtidig argumenterte tidsskriftet for innføring av seksualopplysning i skolen og for å øke støtten til mødrehygienekontorene (5), s. 18). Siv Frøydis Berg har satt den unge Evangs seksualopplysningsarbeid i sammenheng med hans senere arbeid for det utvidede helsebegrepet og for sosialmedisinen ((6).

I denne artikkelen vil jeg analysere to spørsmål: hvordan Evang arbeidet for å fremme seksualopplysning i Norge – også i løpet av de mange årene han var helsedirektør, og hvilken rolle han spilte for seksualundervisningen i skolen. For å besvare disse spørsmålene konsentrerer jeg meg om Evangs engasjement som seksualopplyser på to områder: den populærvitenskapelige, utadrettede virksomheten som særlig fant sted i mellomkrigstiden, og den byråkratiske og faglige innflytelsen Evang utøvet for å bedre kunnskapen om seksualitet i befolkningen, da spesielt med henblikk på skolens seksualundervisning. Denne fant særlig sted i årene etter den annen verdenskrig og er ikke like kjent som det populærvitenskapelige arbeidet. Jeg ser på hvilke linjer som finnes mellom Evangs arbeid for seksualopplysning i mellomkrigstiden og videre i årene etter krigen. Artikkelen bygger på foreliggende litteratur av og om Evang samt egen forskning på seksualopplysning og seksualundervisning i skolen (5, 7).

Figur 2 Hefte 1–4 av Populært Tidsskrift for Seksuell Oplysning, utgitt i 1932. I det fjerde heftet argumenterte Karl Evang og Torgeir Kasa for at paragraf § 213 om homoseksualitet burde «sløifes helt», og at medfødt homoseksualitet ikke var en sykdom, men en variasjon i «likhet med fargeblindhet og andre variasjoner». De opprettholdt imidlertid en sykeliggjøring ved å mene at medfødt homoseksualitet skyldtes utviklingsmangel og at «ervert homoseksualitet» både kunne forebygges og helbredes (8). Faksimiler: Anne Evang

Mellomkrigstidens arbeid

Populært Tidsskrift for Seksuell Oplysning ga leseren konkrete råd og informasjon om seksuelle spørsmål. Gjennom å kategorisere spørsmålene Evang hadde mottatt i Arbeidermagasinets spørrespalte satt redaksjonen igjen med noen temaer som gikk igjen, slik som onani, prevensjon, seksualopplysning overfor barn og unge, svangerskapsavbrytelser, impotens, manglende kunnskap om kjønnsorganenes oppbygging og funksjon, frigiditet og homoseksualitet.

I tillegg til hovedartikler som eksempelvis «Seksuell tilfredsstillelse», «Kjønnsykdommene», «Krav om seksuell opplysning som undervisningsfag i skolen» og «Litt om samfundets holdning til kjønslivet» ble spørsmål fra leserne besvart i en egen spalte, og det var også bokanmeldelser. Et av de tidlige numre av tidsskriftet hadde ifølge Evang et opplag på hele 120 000 (9), s. 68). For redaksjonen var det tydelig at det manglet kunnskap blant folk og at dette var et helsemessig problem. Populært Tidsskrift var et viktig alternativ til mye av den såkalte opplysningslitteraturen som allerede fantes. Eksempelvis hadde angsten for onani særlig utspring i sirkulerende skrifter med groteske detaljer om hvordan onani kunne tappe mennesket for livskraft. Andre eksempler på gammel overtro som kunne ha store konsekvenser, var forestillinger om at man unngikk graviditet om kvinnen enten var jomfru eller holdt seg kald under samleie. Populært Tidsskrift introduserte derimot en forståelse av at seksualitet ikke bare handlet om forplantning, men også om lyst ((5). Gjennom prevensjonsveiledning og kunnskap kunne kjønslivet nytes, som noe positivt for den enkeltes helse (5).

Populært Tidsskrift inngikk i mellomkrigstidens kulturkamp der, med Hans Fredrik Dahls ord, «oppgjørsmetaforene florerte» og motstanderne dannet «fronter» som var i «kamp» mot hverandre ((10), s. 229). Tidsskriftet kan ses i sammenheng med det politiske og medisinske arbeidet rettet mot arbeidere som Evang og kretsen rundt ham var involvert i. Som medisinstudent hadde Evang arbeidet frivillig ved Katti Anker Møllers mødrehygienekontor i Oslo, og han hadde ved flere anledninger argumentert for legalisert abort ((6), s. 53). Han tok initiativ til å stifte Sosialistiske legers forening (1931), og han var aktiv i den kommunistiske og intellektuelle organisasjonen Mot Dag. Berg peker på hvordan hans «medisinske interesser sammenfalt med Mot Dags overordnede politiske prosjekt: å virke for revolusjon, sosialisme og individuell frigjøring ved å spre vitenskapelig basert kunnskap til arbeiderklassen» ((11), s. 398).

Figur 3 Hefte 5–8 av Populært Tidsskrift for Seksuell Oplysning, utgitt i 1933. Faksimiler: Anne Evang

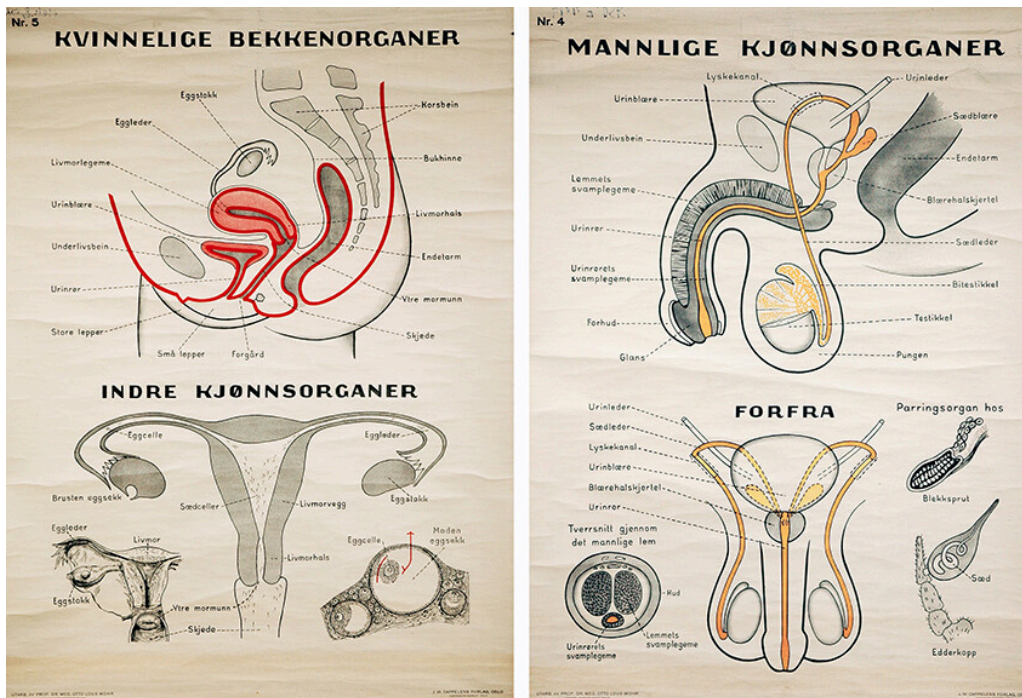
Som ideologisk bakteppe for Populært Tidsskrift var både Freud og Marx viktige. Grunnleggende seksuell frigjøring ble ikke betraktet som mulig innenfor en kapitalistisk samfunnsorden. Eksempelvis skrev Nic Hoel (senere Waal) om hvordan kvinnens seksuelle kulde (frigidity) hang sammen med hennes samfunnsmessige underordning, og at kvinnes kamp sammenfalt med arbeidernes kamp for et sosialistisk samfunn (12), s 176). Da Evang i 1938 ble utnevnt til medisinaldirektør, trakk motstanderne av utnevnelsen særlig fram Evangs seksualopplysningsvirksomhet ((13). Gjennom sitt effektive arbeid

på området og sine angrep på kristenfolket og den borgerlig-kristelige seksualmoralen var Evang ikke bare en kjent skikkelse i norsk offentlighet, men også en som ble møtt med skepsis i en del kristelige kretser.

Tidsskriftet spilte også en rolle i en større skandinavisk sammenheng. Tidlig i 1935 kom den siste norske utgaven ut, og da var det både i Stockholm og København etablert egne redaksjoner bestående av leger. Da krigen brøt ut i Norge, ble tidsskriftet beslaglagt og makulert av okkupasjonsmakten. Dette var en viktig årsak til at Karl Evang, etter eksilopphold i London under krigen, redigerte artiklene på nytt og ga dem ut i bokform.

Videreføring etter krigen

Flere av artiklene kom ut på nytt i tobindsverket *Seksuell Opplysning* (1948). I 1951 kom ettbindsutgaven *Seksuell Opplysning*, og artiklene var videre bearbeidet av Evang, som nå sto som eneforfatter til tross for at innholdet i sterk grad bygget på, og stedvis var identisk med, tidligere artikler. Likevel var det tydelige endringer. Få år tidligere hadde den første Kinsey-rapporten (1948) blitt publisert, og både i innledningen og i artikler som «Onani» og «Homoseksualitet» kommenterte Evang Kinseys arbeid. For tilhengerne av seksualopplysning var Kinsey et «vitenskapens stempel» som garanterte for betydningen og viktigheten av at befolkningen fikk korrekt kunnskap om seksualitet. Videre var Kinseys arbeid viktig fordi det med vitenskapen som garantist avdekket et misforhold mellom menneskers faktiske seksuelle aktivitet og den rådende moral.

Figur 4 Plansjer om anatomi brukt i skolens forplantningslære, tegnet av Otto Lous Mohr. Foto: Oslo skolemuseum

Evang hadde selv brukt brevene og legepraksisen som erfaringsgrunnlag for å forklare behovet for Populært Tidsskrift, men også som grunnlag for temaer i artiklene som ble publisert. Gjennom å henvise til brevmengden kunne Evang i

1932 påpeke folkets behov og hvor skoen trykket. 20 år senere bekreftet vitenskapen det samme mønsteret. Kinseys analyser tilfredsstilte strenge vitenskapelige krav til representativitet og ga vitenskapelig grunnlag for å fastslå at befolkningens skyldfølelse og angst på grunn av dette misforholdet kanskje var enda større enn man hittil hadde trodd. Dermed kunne Kinsey også brukes for å argumentere for at fortrent seksualitet var et folkehelseproblem.

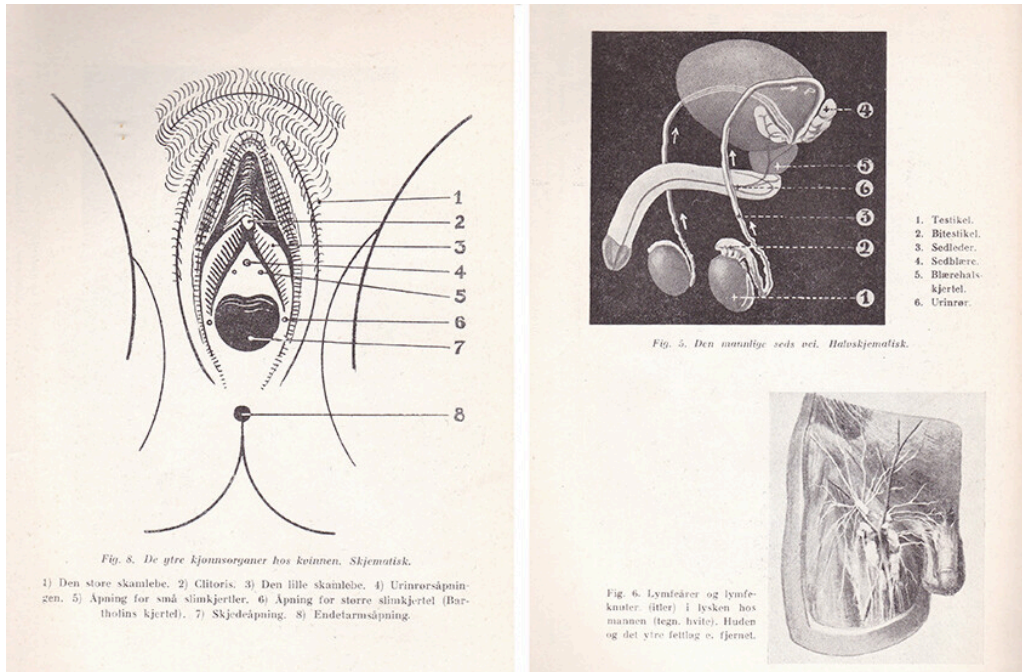
Også i Sverige så man det manglende samsvaret mellom den «offisielle» seksualmoralen og befolkningens faktiske seksualatferd, og Kinsey-rapporten ble brukt for å argumentere *mot* den viktorianske seksualmoralen og *for* en seksualliberalistisk posisjon ((14), s. 58). I etterkant er Kinseys rapporter kritisert for å ikke være representative, men av tilhengere som Evang er det nettopp rapportenes vitenskapelighet som framheves.

Fortsatt betraktet Evang kirken som en viktig motstander. Kirkens seksualmoral var ikke i overensstemmelse med naturen, slik at et naturlig seksualliv medførte skyldfølelse. «Denne skyldfølelse, og det er det uhyggeligste ved saken, *er ikke kirken uvelkommen*», skrev Evang i 1951 ((15), s. 649). En liknende formulering ble også brukt av en litt yngre og krassere Evang i 1932. Da het det at «denne skyldfølelse, og det er jo det djevlelske ved saken, *er kirken velkommen*» ((4), s. 206). I utgivelsen fra 1951 var den radikale politiske programartikkelen fra 1932 samt artikkelen «Seksualhygiene i borgerlig og sosialistisk belysning» redigert bort. Samtidig var det å tilrettelegge for befolkningens seksuelle helse ikke avhengig av en freudomarxistisk avsløring av seksualiteten. I innledningen til ettbindsverket *Seksuell Opplysning* fra 1951 avsluttet ikke Evang med å oppfordre til revolusjon, men med å framheve hvordan et godt seksualliv ville ha positive effekter for samfunnet.

«En viktig forutsetning for større trygghet og frihet for oss alle i framtiden er at det vokser opp et så stort antall som mulig av modne og lykkelige mennesker, og at antallet av nevrotiske angstbitere, maktstrebere og ødeleggelseslystne blir så lite som mulig. Et naturlig og lykkelig kjønnsliv danner ved siden av et visst minimum av andre sosiale og kulturelle goder nøkkelen til sinnsmessig balanse og samfunnsmessig tilpasning for de fleste mennesker» ((15), s. 12–3).

Selv om Evangs språkbruk var mindre krass og ideologisk enn den hadde vært i mellomkrigstiden, var den sterke troen på vitenskapen fortsatt tydelig. I Rune Slagstads tolkning av Evangs virke er den naturvitenskapelige tilnærmingen viktig for Evangs utvikling til teknokrat. Vitenskapstroen er «det viktigste ideologiske element som forbandt den opposisjonelle samfunnskritiker på 30-tallet med den reformteknokratiske helsedirektør etter 1945» (3), s. 208). Arbeidet for seksualopplysning og mødrehygiene er i Evang-litteraturen gjerne knyttet til den unge Evang, skriver Andresen og Elvbakken. Som helsedirektør arbeidet Evang på flere felt, og han påpekte selv at arbeidet hans etter krigen primært lå andre steder. Likevel var han engasjert i mødrehygenesaken via budsjettarbeid, og gjennom nytugivelsene av tidsskriftet videreførte han arbeidet med seksualopplysning ((13). Også på mindre offentlige arenaer, men med fortsatt sterk tro på betydningen av vitenskapelig fundert kunnskap, arbeidet Evang for å fremme seksualopplysning etter krigen. For til tross for

Seksuell Opplysnings store utbredelse, gjensto mye arbeid. Et viktig sted for effektiv spredning av seksualopplysning, som i liten grad hadde blitt utnyttet, var skolen.

Figur 5 Kjønnsgorganer som illustrert i hefte 2 av Populært Tidsskrift for Seksuell Opplysning. Faksimile: Anne Evang

I 1930-årene hadde debattene om seksualopplysning også handlet om skolen. I Oslo hadde blant annet Tove Mohr, lege og datter av Katti Anker Møller, hennes mann professor Otto Lous Mohr og den kjente pedagogen Anna Sethne gått i bresjen for dette. Deres kamp resulterte i at forplantningslære kom inn i skolens normalplan av 1939 (16, 17). Men krigen skulle avbryte også dette arbeidet.

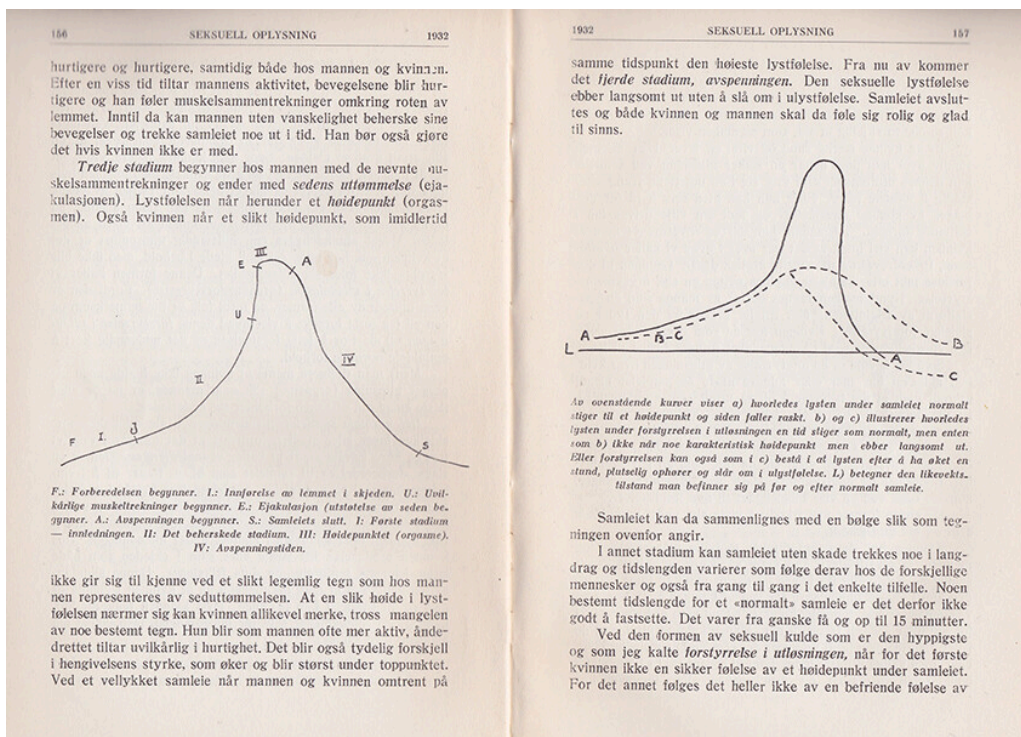
I 1948 kontaktet derfor Anna Sethne helsedirektøren og la fram den «for ungdommen og for hele folket viktige sak» om skolens forplantningslære (18). Normalplanen var ikke gjennomført i alle kommuner, og undervisningen var ikke obligatorisk. Sethne mente at Evang som helsedirektør kunne bidra til å få iverksatt forplantningslæren i praksis i skolene (19). Evang sendte en henvendelse til Kirke- og undervisningsdepartementet der han ba om tiltak for å bedre undervisningen i folkeskolen. I brevet viste han til forplantningslærens store hygieniske betydning. Målet var å «skape en optimalt sunn slekt». For å få til dette var man avhengig av kunnskap. Det var viktig at kjønnslivet ikke ble «liggende tilbake som et mørklagt felt i den hygieniske opplysning om livet ellers». Forplantningslærens betydning for mental sunnhet og kunnskapens forebyggende rolle ble særlig presisert.

Folkeskoleundervisning var den mest effektive måten å spre kunnskap i befolkningen (20). Lærerskolerådet, Kirke- og utdanningsdepartementets faglige råd, ga helsedirektøren sterk støtte. Ifølge rådet var det ikke nok å henstille til skolestyrene om å iverksette undervisningen, den burde betraktes som minstekrav i normalplanen og være bindende for skolene (21). 6. juli 1950 sendte så departementet ut et rundskriv der det het at opplæring i menneskets forplantning var «obligatorisk fag i folkeskolen» (22). I august samme år skrev

Evang til Lærerskolerådet at framlegget om å gjøre forplantningslæren bindende for skolen var «et av de viktigste skritt for løsningen av denne sak i vårt land» (23).

Evang og Sethne var pådrivere med faglig tyngde og autoritet, men prosessen skapte debatt. Spørsmålet om hvorvidt seksualundervisning skulle være obligatorisk, hadde ikke blitt drøftet i folkevalgte organer, men var drevet fram gjennom byråkratisk arbeid av faglig ekspertise. Og ekspertisen ble ikke stående uimotsagt. Foreldre, kristne organisasjoner og presse protesterte (24). Olav Valen-Sendstad, en framtrедende teolog i pietistisk og lavkirkelig tradisjon, skrev pamfletten *Forplantningslæren i folkeskolen: Et ledd i kampen om folkesjelen* (1950). Ifølge Valen-Sendstad ville innføringen av forplantningslæren, denne «seksualistisk-materialistiske katekismeundervisning» peke videre mot en «seksualismens bibel». Og en slik bibel fantes allerede i Karl Evangs *Seksuell Opplysning*: «Her kan enhver seksualist gasse seg. Her kan alt læres – fra preventiv-teknikk og coitus-teknikk til homoseksuell teknikk» (25).

Beskrivelsen ble neppe delt av de store lag av befolkningen. Tidsskriftet hadde en saklig, nøytral form der særlig vitenskap og kunnskap ble framhevet. Seksualopplysningens noe tørre tone var ifølge Evang delvis «for ikke å utsette oss for unødig kritikk, dels fordi det falt naturlig for oss (...)» (9), s. 71). Det var taktiske grunner, men også sterk vitenskapstro, som lå til grunn for den nøkterne stilen. For Evang var det i forlengelsen av dette viktig at skolens seksualopplysning var faktabasert og grundig. Skolens seksualundervisning kunne også utnyttes av «seksualfiendtlige kretser» i «skremselskampanje, f.eks. mot onani» ((15), s. 53). Evang påpekte at mange lærere tilhørte en generasjon som selv var oppdratt i «sterk ufrihet på dette punkt» ((15), s. 47). Motstanden mot seksualopplysning ble ansett som lite rasjonell, men samtidig naturlig, ettersom mange selv ikke hadde hatt en sunn seksuell oppdragelse. Optimismen og troen på at befolkningen kunne formes i riktig retning gjennom opplysning, var likevel sterk. For Evang var det viktig at medisinsk og psykologisk ekspertise var med på å utforme faget når det gradvis ble implementert i skolen ((26).

Figur 6 I tredje utgave av *Populært Tidsskrift for Seksuell Oplysning* skriver Nic Waal, under navnet dr. Nic Hoel, artikkelen «Kjønnslig kulde hos kvinnen». I artikkelen beskriver hun samleiets stadier, kvinnens orgasme og hvordan en «forstyrrelse i utløsningen» hos kvinnen gir ulystfølelse og er den vanligste grunnen til seksuell kulde fra kvinnen. Faksimile: Anne Evang

Overgangen til 1970-årene

Innføringen av seksualundervisning i skolen var ingen enkel prosess. Dersom skolene ikke hadde nok kvalifiserte lærere, kunne kommunene søke om dispensasjon fra undervisningen. I 1952 hadde 350 kommuner søkt om slik dispensasjon. 315 kommuner hadde innført undervisningen, og 69 kommuner hadde ikke behandlet saken, ifølge en oversikt i statsrådets arkiv (27). Innholdet i 1950-årenes forplantningslære kan betraktes som et kompromiss der en naturvitenskapelig tilnærming til menneskets seksualitet ble satt i en moralsk ramme som vektla familien. Seksualopplysningen måtte tilpasses barn, og den skulle ikke utfordre skolens kristne formålsparagraf. Prevensjon var ikke et tema. Selv mente Evang at elevene ikke skulle få veiledning i prevensjon på skolen, ettersom det var et medisinsk ansvar. Samtidig påpekte han i artikkelen «Oppdragelse og seksualutvikling» (1960) hvordan det å ikke gi elevene kunnskap om befruktningshindrende midler var et eksempel på at «strutse-politikk» fortsatt gjorde seg gjeldende på seksualopplysningsområdet (28).

Da debattene om skolens seksualundervisning blusset opp igjen i 1960-årene var ikke helsedirektøren synlig. Yngre, radikale stemmer kritiserte da skolens forplantningslære for å være moraliserende og lite relevant for elevene. Et stridsspørsmål var hvorvidt skolens seksualundervisning også burde inkludere temaet prevensjon. En mer synlig seksualitet i det offentlige rom, ungdomsopprør, prevensjonsteknologi og kvinnefrigjøring gjorde sitt til at

forplantningslæren ikke var i takt med sin tid. Ved overgangen til 1970-årene hadde kritikken også vunnet fram i deler av skolen. To år etter at Evang gikk av som helsedirektør etter 34 års virke, fikk skolen ny mønsterplan (M74). I tilknytning til denne ble det utarbeidet en ny veiledning i det som fikk navnet samlivslære, og der elevene skulle få kunnskap om (men ikke veiledning i) prevensjonsmidler (29). Når seksualitet ble forstått som samliv, var dette mer i takt med den forståelsen Populært tidsskrift hadde ivret for i 1930-årene: en kunnskapsbasert tilnærming som samtidig satt seksualiteten inn i en større samfunnsmessig sammenheng.

I 1930-årene hadde Evang bygget på arven etter Katti Anker Møller. Han hadde brukt politiske og faglige nettverk for å få iverksatt en radikal, men også saksorientert og naturvitenskapelig fundert opplysningsvirksomhet. Populært Tidsskrift hadde en lang virkningshistorie. Når vi inkluderer de reviderte utgavene, ble det lest i godt over 20 år. De mange personlige brevene Evang hadde mottatt, var en viktig bakgrunn for tidsskriftet. Også senere som helsedirektør besvarte han personlig brev fra folk som hadde spørsmål om seksualitet og kjønn (30), s. 407). Evangs skandinaviske nettverk på seksualopplysningsfeltet strakte seg over flere tiår. Så sent som rundt 1970 oversatte og tilrettela han den svenske sexologen Maj-Briht Bergström-Walans hefte *Seksualkunnskap* for 4.–6. trinn, med tilhørende lærerveiledning ((31).

Seksualopplysningen fortsatte også på andre områder og av andre aktører. 40 år etter opprettelsen av Sosialistiske legers forening (1931) kom Sosialistiske legers forenings klinikk for seksuell opplysning. Under navnet Sex og samfunn driver klinikken i dag undervisning og formidling innen seksuell og reproduktiv helse.

Artikkelen er fagfellevurdert.

Takk til Anne Evang for lån av materialet til bildene.

Hovedfunn

Selv om det er den yngre Karl Evang som er særlig kjent for sitt opplysningsarbeid, hadde dette arbeidet en svært lang virkningshistorie.

Evang arbeidet for seksualopplysning også etter krigen, blant annet gjennom å bruke sin innflytelse for å fremme seksualundervisningen i skolen.

LITTERATUR

1. Fri. Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold. RK skole. <https://www.foreningenfri.no/rosa-kompetanse/rk-skole/> Lest 25.10.2020.
2. Nordby T. Karl Evang: En biografi. Oslo: Aschehoug, 1989.
3. Slagstad R. De nasjonale strateger. Oslo: Pax, 2001.
4. Evang K. Seksualhygiene i borgerlig og socialistisk belysning. Populært Tidsskrift for Seksuell Oplysning. Oslo, 1932.

5. Nordberg KH. Om nytelse og nytte: Seksualitet i Populært Tidsskrift for Seksuell Oplysning. Hovedoppgave. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo, 2003.
6. Berg SF. Den unge Karl Evang og utvidelsen av helsebegrepet. Oslo: Solum, 2002.
7. Nordberg KH. Ansvarlig seksualitet: Seksualundervisning i Norge 1933–1935. Avhandling for graden ph.d. Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo, 2013.
8. Jordåen R. Verdige og verdifulle relasjoner? Karl Evang og Torgeir Kasa om homoseksualitet i 1932. Historisk tidsskrift 2020; 99: 301–15.
9. Evang K. Fred er å skape. Oslo: Pax, 1964.
10. Dahl HF. De store ideologienes tid: Norsk idéhistorie bind V. Oslo: Aschehoug, 2001.
11. Berg SF. Der skoen trykker: Om Populært Tidsskrift for Seksuell Oplysning. I: Roos M og Tønnesson J, red. Sann opplysning? Naturvitenskap i nordiske offentligheter gjennom fire århundrer. Oslo: Cappelen Damm, 2017.
12. Hoel N. Kjønnslig kulde (frigiditet) hos kvinnen – Hvorledes kan den utryddes? Populært Tidsskrift for Seksuell Oplysning. Oslo, 1932.
13. Andresen A, Elvbakken KT. Karl Evang og mødrehygienesaken: Om lojalitet, nøytralitet og faglig uavhengighet i helseforvaltningen (1938–1972). Norsk statsvitenskapelig tidsskrift 2017; 33: 137–54. [CrossRef]
14. Lennerhed L. Frihet att njuta: Sexualdebatten i Sverige på 1960-talet. Stockholm: Norstedts, 1994.
15. Evang K. Seksuell Oplysning. Oslo: Tiden, 1951.
16. Nesheim B. Striden i Norge om seksualopplysning for barn fra 1890-årene til 1930-årene. Pedagogisk embetseksamen. Universitetet i Oslo, 1973.
17. Telste K. Det rare: jenter og seksualitet gjennom 100 år. Oslo: Schibstedforlagene, 2005.
18. Brev til helsedirektør dr. Karl Evang fra Anna Sethne, 20.11.1948, RA, S-1236, H4, Da 166, Undervisning i forplantningslære.
19. Notat fra Kontoret for psykiatri tilbake til Helsedirektøren, 12.01.1949, RA S-1236, H4, Da 166, Undervisning i forplantningslære.
20. Brev fra Karl Evang til Kirke- og undervisningsdepartementet 31.1.1949, RA S-1236, H4, Da 166, Undervisning i forplantningslære.
21. Brev fra Lærerskolerådet v/ B. Ribsskog til Kirke- og undervisningsdepartementets 3. skolekontor, 28.4.1949, i RA S-3538, KUD, Statsrådsarkiver, Statsråd Lars Moens arkiv 1948-1954, Db 16, forplantningslære.

22. Undervisning i menneskets forplantningslære i folkeskolen. Rundskriv fra Kirke- og undervisningsdepartementet til skoledirektørene og lærerskolene 6.7. 1950. RA S-1236, H4, Da 166, Undervisning i forplantningslære.
23. Brev fra Karl Evang til Lærerskolerådet 14.08.1950. RA S-1236, H4, Da 166, Undervisning i forplantningslære.
24. Interpell. Frå repr. Bondevik om forplantningslæra i folkeskulen, 21.5.1952, i Stortingsforhandlinger 1952, Stortingstidende, 7a: 1-1608, 1528-48.
25. Valen-Sendstad O. Forplantningslæren i folkeskolen: Et ledd i kampen om folkesjelen. Bergen: Lunde, 1950: 44.
26. Det vitenskapelige underlag for seksualundervisningen i skole. Notat til H 4 fra Karl Evang 28.2.1951, i RA S-1236, H4, Da 166 Undervisning i forplantningslære.
27. RA S-3538, KUD, SRA, Statsråd Lars Moens arkiv 1948-1954, Db 16, forplantningslæra.
28. Evang K. Oppdragelse og seksualundervisning. I Sirnes TB, red. Vår helse: Populært norsk legeverk, bind 4. Oslo: Nasjonalforlaget, 1960.
29. Nordberg KH. Sex education and the state: Norwegian schools as arenas of knowledge in the 1970s. I: Östling J, Olsen N, Heidenblad DL, red. Histories of Knowledge in Postwar Scandinavia: Actors, Arenas, and Aspirations. London: Routledge, 2020.
30. Slagstad K. The Amphibious Nature of AIDS Activism: Medical Professionals and Gay and Lesbian Communities in Norway, 1975–87. *Med Hist* 2020; 64: 401–35. [CrossRef]
31. Bergström-Walan MB, Evang K. Seksualkunnskap: For 4-6. klassetrinn og Seksualkunnskap: For 4-6. klassetrinn: Lærerveiledning. Oslo: Tiden, 1970.

Publisert: 7. juni 2021. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.20.0558

Mottatt 25.6.2020, første revisjon innsendt 26.10.2020, godkjent 16.12.2020.

Publisert under åpen tilgang CC BY-ND. Lastet ned fra tidsskriftet.no 29. juni 2026.